

Революція

Артуро Перес-Реверте

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — Іларія Шевченко

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

1. Банк Чіуауа

Це історія одного чоловіка, однієї революції та одного скарбу. Революція сталася в Мексиці за часів Еміліано Сапати та Франсіско Вільї{1}. Скарбом були п'ятнадцять тисяч золотих монет номіналом у двадцять песо. Вони були викарбувані за часів імператора Максиміліана{2} й викрадені з банку в Сьюдад-Хуаресі восьмого травня 1911 року. Чоловік звався Мартін Гарет Ортіс, і для нього все почалося вранці того дня, коли він почув далекий постріл. Бум! Щойно відлуння стихло, прогриміло ще двічі. Бум! Бум!

Він поклав на стіл книжку, яку читав,— то було «Використання електроенергії в сучасній гірничодобувній промисловості» — і, розсунувши завіси, визирнув у вікно. Судячи з усього, стріляли із гвинтівок за два-три квартали звідси. Або, як кажуть мексиканці, «за пару зон». Наступної миті почулися нові постріли, цього разу ближче. Над дахами низьких, ніби притиснутих до землі будиночків здійснювся стовп диму — спершу сірий, а згодом чорний,— і завис у сліпучій ранковій блакиті, не потурбований жодним подувом вітерця. Стрілянина посилилася, звідусіль було чути: бум-крак-крак, бум-крак-бум. Луна множила ці дивні звуки. Гучний тріск, що нагадував горіння сухої деревини, поступово заповнював увесь простір.

«Почалося,— подумав він із радісним збудженням.— Вони вже тут».

Мартін Гарет був допитливим юнаком, який іще перебував у тому віці (два місяці тому йому виповнилося двадцять чотири), коли людину не лякають ані несподіванки долі, ані дурні кулі на вулицях. Та насамперед його безтурботність пояснювалася тим, що він нудьгував у номері готелю «Монте-Карло», чекаючи, коли у Пьедра-Чікіта запрацюють шахти, закриті через невизначену політичну ситуацію на півночі країни. Тому цікавість взяла гору над

розважливостю. Він застебнув жилет, поправив вузол краватки, взяв капелюх, а у праву кишеню піджака сунув маленький нікельований револьвер «Орбеа» з п'ятьма набоями тридцять восьмого калібру в барабані. Відчуття ваги зброї навіювало впевненість у своїх силах. Перестрибуючи через дві сходинки, він спустився в хол, проминув наляканого порт'є, який зіщулювся під стійкою так, що було видно лише його вуса, і вийшов надвір.

Він прагнув усе роздивитися, увібрати жадібними очима кожную дрібницю. Відколи цей молодий гірничий інженер приїхав з Іспанії, він стежив за розвитком подій завдяки місцевим і американським газетам. Усі писали про неминучий конфлікт, про хитке становище президента Порфіріо Діаса{3}, про об'єднання незадоволених навколо опозиціонера Франсіско Мадеро{4}. Упродовж останніх місяців політична напруга зростала, відбувалися зловісні інциденти, а сутички ставали дедалі більш кривавими. Часом точилися запеклі бої. Бандити, дрібні фермери, зневірені селяни збивалися в угруповання та загони.

Для кожного мексиканця, що належав до середнього чи нижчого класу, слово «уряд» було синонімом слова «ворог». Тому повстанці прагнули захопити Сьюдад-Хуарес, де розташовувався головний прикордонний пункт, через який пролягав шлях із Мексики до США. Останніми днями вони підбиралися все ближче і займали позиції в околицях міста. Накопичували сили. Саме зараз починалася справжня боротьба — і, можливо, революція.

У віддаленому кінці порожньої вулиці, навпроти більярдного салону, що мав назву «На цьому й на тому світах», лежав горілиць мертвий чоловік. Його, вочевидь, відтягли в безпечне місце вже після того, як він був застрелений,— на це вказувала довга цівка крові, що зміїлася незаасфальтованою землею. Мартін ніколи, навіть на шахтах, не бачив людини, яка загинула насильницькою смертю, тож зупинився і якусь хвилю розглядав труп. Його увагу

привернуло те, що одяг убитого був зім'ятий і подекуди розірваний — кишені вивернуті, на ногах самі лише шкарпетки, а черевики кудись зникли. Спотворене страшною гримасою обличчя дивилося в небо, широко розплющені очі були припорошені тонким шаром пилу. Над роззявленим ротом дзижчали мухи; вони роїлися не тільки біля губ, а й на грудях мерця, де розповзалася бура пляма. То був чоловік невизначеного віку — від тридцяти до п'ятдесяти років, убраний як звичайний містянин. Явно не боєць, а випадкова жертва, вражена сліпою кулею. Мартін нарешті здогадався, чому його поклали у затінку біля приземкуватої будівлі. Ні, не для того, щоби надати йому медичну допомогу — він, безсумнівно, був мертвий,— а для того, щоби спокійно, без перешкод, обібрати до нитки.

Мартін дістався перехрестя і пройшов трохи вперед, намагаючись триматися ближче до мурів. Вулиці залишалися безлюдними. Десь там, поза полем його зору, тривала стрілянина, що стала ще лютішою і вже охоплювала кілька місць водночас. Він рушив далі, орієнтуючись на звук найближчих пострілів. Вони лунали гучніше в північно-східній частині міста, біля річки Браво й мостів, що вели через кордон на територію США — в Ель-Пасо у штаті Техас.

Він відчув спрагу. Від напруги горло пересохло. У цьому районі будинки були не такими високими, а сонце палило безжально. Він послабив вузол краватки, змахнув піт із чола, ізсередини витер хусточкою капелюх і роззирнувся довкола. Жодної душі. Він навіть не уявляв, що війна настільки спустошує краєвид.

На протилежному боці вулиці напис «Чирвовий туз», намальований на фасаді, позначав таверну. Спрага страшенно мучила, тож Мартін швидко зважив усі «за» і «проти». Тоді, набравшись сміливості, кинувся бігти. Ці тридцять метрів видалися нескінченними, але ніхто в нього не поцілів, хоча постріли гримотіли не дуже далеко. Двері таверни виявилися зачиненими.

Він постукав кілька разів, але ніхто не озвався. Зрештою двері прочинилися на якихось кілька сантиметрів, і в щілині з'явилося худе вусате обличчя.

— Впустіть мене,— мовив Мартін.— Я хочу пити.

Чоловік мовчав, сумніваючись, чи варто це робити. Пара чорних-пречорних очей насторожено обмацувала молодика.

— Я маю гроші,— наполягав Мартін.— І заплачу за те, що вип'ю.

Після короткого вагання чоловік упустив його всередину.

— Що вам принести, сеньйоре?

— Води.

— І все? — господар здивовано глипнув на Мартіна.— Не бажаєте сотолу{5} або текіли?

— Згодом. Спершу дайте мені води, будь ласка.

Один із чоловіків підвівся, підійшов до них і обперся на шинквас. Низенький, із великим черевом, що випиналося з-під наполовину розстебнутого полотняного піджака, і з пишними вусами, що майже ховали губи. Він неквапливо розглядав Мартіна, який зняв капелюха і хусточкою витирав змокле від поту обличчя.

— Іспанець? — спитав він.

— Так.

— Акцент відразу видає гачупіна{6}.

Мартін кивнув, не певний, добре це чи погано. Іспанських поміщиків часто пов'язували з режимом Порфіріо Діаса.

— Кожен народжується там, де йому судилося народитися,— відказав він.

— Звісно.

Господар, нічого не питаючи, поставив перед Мартіном чарку текіли.

Той відхлебнув ковток і скривився. Текіла була прозорою, як вода, і міцною, як диявол.

— Не найкращий день для прогулянок,— зауважив товстун.

Він не відривав від нього зацікавленого погляду. Здалеку доносилися приглушені постріли.

— То повстанці? — спитав Мартін.

Похмура посмішка промайнула під вусами співрозмовника.

— Залежить від того, під яким кутом на це поглянути, сеньйоре. Люди Мадеро відстрілюють безволосих. А ті мочать їх.

— Безволосих?

— Солдатів. Лисих.

— Їх так називають, бо вони наголо стрижені,— пояснив господар.

— Одні бідаки проти інших. Політики змушують їх шукати на тому світі те, чого вони не мають на цьому.

Вусатий товстун розмовляв увічливо, не припускаючись помилок. Відчувалося, що це освічений чоловік. Він кивнув на двері.

— На вашому місці, сеньйоре, я би спокійно допив текілу. Якщо ви визирнете звідси, вас можуть покалічити.

— А що відбувається?

— Бійки в кількох місцях і на станції теж,— мексиканець вказав на клієнтів, які сиділи за столиками.— Оці хлопці можуть розповісти вам більше, ніж я. Вони прийшли з вокзалу. Це неподалік.

Мартін зосередив погляд на чотирьох чоловіках: засмальцьовані джинсові комбінезони, брудні кашкети, широкі вуса, почорнілі від вугілля обличчя. Залізничники. Або колійники, як кажуть на півночі. Він жестом покликав господаря.

— Я з величезним задоволенням запрошую всіх випити зі мною, якщо ви не проти.

— Чом би й ні? Не зволікаймо.

Кілька чоловіків повільно, із гідністю, піднялися і наблизилися до шинквасу. Господар наповнив чарки.

— Мадеристи зрання напали на нас із заходу і з півдня,— мовив залізничник із тих, які пристали на його пропозицію.— Почали малими загонами, а потім підійшло підкріплення і кавалерія... нам було непереливки,— він показав на своїх товаришів.— Довелося дати драла, бо на станції стало гаряче.

— А хто перемагає?

— Ще нічого не відомо. Подейкують, що з одного боку йде дон Франсіско Мадеро із сеньйорами Ороско{7} та Вільсю, а вони дуже круті. З іншого боку сунуть федерали з генералом доном Хуаном Наварро, а цей тип — міцний горішок.

— Тигр із Серро-Прієто,— докинув вусач.

Це не скидалося на похвалу, а радше навертало на думку про поцятковані кулями мури і людей, які звисали з дерев, наче спілі грона.

— Коли все це закінчиться,— підсумував іще один залізничник,— ми не дорахуємося багатьох голів.

Усі зосереджено пили. Надворі стрілянина то вщухала, то спалахувала з новою силою — ці звуки нагадували гуркіт хвиль, що б'ються об скелі. Мартін замовив ще по одній чарці для кожного, і ніхто не відмовився.

— Скажіть, любий друже...— Товстун, тримаючи чарку в руці, роздивлявся Мартіна, насупивши брови.

— Слухаю вас.

— Ви не образитеся, якщо я щось запитаю?

— Ні, анітрохи.

— Що ви загубили в нашому краю?

Дещо збентежений, юнак, затинаючись, відповів:

— Я працюю на шахті... неподалік звідси.

Той метнув на нього швидкий недовірливий погляд, ніби запідозривши, що перед ним ворог. Одним духом вихилив чарку і знову позирнув на Мартіна, помітивши, що права кишеня піджака відстовбурчується більше, ніж ліва. Повільно оглянув його з голови до ніг, намагаючись визначити його статус.

— Управитель?

— Інженер.

— А-а... Розумію,— заспокоївся мексиканець.

— Мені цікаво. Я ще ніколи не бачив революції.

— Кажуть, цікавість згубила кішку,— втрутився хтось із залізничників.— Краще перечекати тут, поки не стихне.

Мартін замислився. Порив виявився сильнішим за розсудливість. Він поклав кілька монет на шинквас.

— Взагалі-то мені треба...

Він не встиг завершити фразу. У двері загроюкали — часто, люто, загрозливо. Такі відвідувачі не просять дозволу, а вимагають, аби їх негайно впустили.

— Відчиняйте, сучі діти! Інакше ми виб'ємо двері!

Вони ввійшли, принісши із собою вуличне світло, що мерехтіло на карабінах, на гільзах набоїв у комірках патронташів, що перехрещувалися на білих бавовняних сорочках, на жовтих жилетах і коротких куртках. Повстанців було близько дванадцяти — втомлених, злих, пропахлих потом і землею. Деякі були взуті в чоботи зі шпорами, що дзеленчали, ударяючись об дощату підлогу. Під крислатими сомбреро виднілися почервонілі запалені очі та сірі від порохового диму вуса.

— Усім стати до стіни! — звелів чоловік, що скидався на ватажка.

Мартін підкорився разом з іншими. За шинквасом залишився тільки господар, який не сумнівався, що гості попросять налити їм чогось. Змирившись з обставинами, він дістав ще один глечик із

водою та дві пляшки, розставив чарки в ряд. Схоже, революція навідувалася до «Чирвового туза» не вперше.

Мартіна обшукали так само, як усіх присутніх. Його гаманець і «Орбеа» 38 калібру моментально опинилися в руках гіпотетичного ватажка.

— А це що таке, любчику?

Тримаючи револьвер на долоні, він дивився на Мартіна з іронією та недовірою. Той знизав плечима.

— Моя особиста зброя. Ніколи не знаєш...

— Ніколи не знаєш... Що?

— Кого зустрінеш на вулиці.

— Він хороша людина,— втрутився товстун.

Ватажок навіть не глянув на нього. Цей чоловік був убраний у вицвілі смугасті штани і коротку куртку; один патронташ висів збоку, на поясі з пістолетом, а два інші — на грудях.

Він поклав на шинквас свій карабін, із-під крисів сомбреро виблискували чорні жорстокі очі, буравлячи Мартіна.

— Наскільки хороша?

— Охоче пригостив нас усіх. Він інженер.

— Іспанець?

— Так. Але з Іспанії.

Мадерист кивнув, після чого зняв капелюха і витер піт рукавом.

— Тоді йому пощастило. Якби був би тутешнім іспанцем, висів би у зашморгу.

Його люди, змішавшись із залізничниками, розсілися навколо шинквасу.

— А що забула ваша милість у цій брудній дірі? — поцікавився ватажок.

— Я вийшов подивитися, що відбувається,— Мартін дозволив собі стримано усміхнутися.— Я живу в готелі «Монте-Карло», за чотири квартали звідси.

З обличчя ватажка не сходив серйозний вираз.

— То розкішний готель?

— Непоганий.

— Звідси і туди кулі літають як шалені. Ризикуєте, що з вас зроблять страховидло.

— Перепрошую? Що з мене зроблять?

— Пустять вам кров. Прикрасять личко свинцем.

— Тому я і зайшов сюди.

Якусь хвилюнку мадерист із сумнівом розглядав його. Зрештою він однією рукою простягнув йому гаманець, а другою сунув револьвер собі в кишеню. Хтось із його людей підніс ватажкові склянку води, і той вихилив її маленькими ковточками. Потім сухо плеснув у долоні.

— Ну ж бо, хлопці, ворухіться. Ми рушаємо.

Усі допили свої порції, поставили чарки на шинквас і рушили до дверей, явно не збираючись платити. Господар сприйняв це смиренно: пляшка текіли і пляшка сотолу — невисока ціна за те, щоби мати спокій. Ватажок підхопив свій карабін, і тоді Мартін указав на червоний ящик, куди один із мадеристів щойно струсив попіл із сигари.

— Чи можу я щось сказати вам, сеньйоре?

Той зупинився і байдуже глипнув на нього.

— Для цього Бог дав нам язик, мій друже... аби ми могли щось говорити. Інша річ — відповідальність за свої слова.

Мартін знову вказав на ящик.

— Це динаміт?

— Що з того, якщо так?

— На вашому місці я би не палив поблизу. Ці динамітні шашки дуже старі і, здається, вони спітніли.

— Ну то й що?

— Виділяється нітрогліцерин. Ви ризикуєте злетіти в повітря.

Той часто закліпав очима.

— Овва! Ви що, тямите в цьому?

— Я ж казав, що він — інженер,— утрутився товстун.

Ватажок скорчив презирливу гримасу.

— Мої хлопці,— він указав на жорстокі усміхнені обличчя,— не бояться танцювати з безносою.

— Так, але навіщо полегшувати роботу старій із косою? — парирував Мартін.— Як уважаєте?

Мексиканець обміркував його слова і знову розвернувся до своїх людей.

— Ви добре розчули? Тушіть сигари! Інакше відправите нас до пекла.

Усі вийшли. За хвилику ватажок повернувся. Він пильно дивився на Мартіна.

— Ви знаєтеся на вибухівках і подібних речах?

— Трохи. Це частина моєї роботи.

Ватажок замислено провів нігтем великого пальця по вусах.

— А ви вмієте так закласти динаміт, щоби вибухнуло не все, а лише те, що нас цікавить?

— Не зрозумів.

— Підірвати якесь місце, але трішечки... Тільки те, що потрібно.

— Залежить від того, що саме вам потрібно. Гадаю, я би впорався.

Широка усмішка осяяла обличчя мексиканця.

— Вам доведеться супроводити нас, друже мій.

Мартін відчув, як гострий біль пройняв його живіт. Він розгублено позирнув на мадериста, проте вираз його обличчя дав йому зрозуміти, що вибору немає. Тому він одягнув капелюха, вийшов надвір і разом з усіма рушив правою стороною вулиці. Юнак не насмілювався запитати, куди вони прямують, і ніхто нічого

йому не казав.

Постріли доносилися із трьох напрямків, визначив Мартін за сонцем: із півночі, заходу та півдня. І стрілянина не вщухала. Лише східна частина Сьюдад-Хуареса залишалася спокійною. Час від часу його супутники зупинялися на перехресті, вдивлялися вдалину і стріляли навмання, ніби перевіряючи, чи немає поблизу якоїсь загрози, перш ніж вервечкою перебігти дорогу і знову зібратися на іншому боці. Щоразу, як це траплялося, ватажок підбадьорливо плескав Мартіна по спині.

— Ворушіть дупою, сеньйоре... Якщо не прискоритесь, вас пришиють.

Їх обстріляли лише один раз, поблизу арени для бою биків. Із протилежного кінця проспекту прилетіли дві кулі, просвистівши над їхніми головами так зловісно, що шкіра вкрилася сиротами. Мадеристи на мить стишили ходу, підняли карабіни і відповіли безладними залпами. Один лише ватажок простував далі в тому ж темпі, гордовито розправивши плечі, удавано байдужий до всього, що відбувалося навколо. Побачивши, що Мартін затримався на розі й дивиться на нього, він зупинився і неспішно запалив сигару, перш ніж рушити далі.

— Отже, друже мій, ви кажете, що добре управляєтеся з динамітом?

Тулячись до будинків, вони крокували вперед. Юнак ствердно кивнув.

— Я звик мати справу з динамітом по роботі. На шахтах часто доводиться щось підривати.

Мексиканець нахилився, зняв шпори і причепив їх на пояс біля кобури.

— Кумедно ви розповіли про «піт». Масте гостре око.

— Динаміт — це нітрогліцерин, яким просякнута особливого складу глина. Це дозволяє зберігати його тривалий час.

— Овва! То він потіє, як люди?

— Більш-менш. Час, тепло, вологість і холод можуть призвести до того, що ця глина починає виділяти «піт»,— Мартін кивнув підборіддям на тих двох, що тягнули червоний ящик.— Навіть переносити динаміт небезпечно.

— Та нічого, ми вже прийшли,— засміявся мексиканець.— Удача навряд чи повернеться до нас спиною.

Час від часу мадеристи зупинялися, щоби зорієнтуватися. Ставили ящик на землю, а ватажок розгортав аркуш паперу, де олівцем був намальований план вулиць. Зробивши ще кілька кроків, Мартін зауважив, що ватажок зацікавлено зиркає на нього краєчком ока.

— А ви давно в Мексиці, друже?

— Від січня. Приїхав працювати на шахтах, а їх закрили через революцію.

— Отакої! Приїхали з Іспанії заради цього?

— Саме так.

— Хіба немає наших мексиканських інженерів?

— Звісно є. Але видобувна компанія має іспанський акціонерний капітал й іспанських партнерів. Ось чому мене сюди відрядили.

Ватажок указав на своїх товаришів.

— Іноземний капітал й іноземні партнери — це справжнє паскудство. Ми влаштували революцію, аби багатенькі капіталісти не пили кров бідних. Треба поділити землі між тими, хто їх обробляє, а шахти мають належати народу, бо багато хто там помирає.

Мексиканець говорив переконано, палко, категорично. Його аргументи видалися Мартіну слушними — певною мірою. Повстанці відрізнялися від створеного урядом і державною пресою образу бездушних злодіїв. Цікаво було зруйнувати цей ходульний

стереотип і краще пізнати їх.

— Хоч би кому не належали шахти,— відказав він,— хтось має управляти ними. Той, хто тямить у цьому.

Ватажок кинув на нього хитрий погляд.

— А ви тямите?

— Недаремно ж я навчався.

— Отже, хто би не правив у нас чи в Іспанії, ви не залишитесь без роботи?

— Маю надію, що не залишуся.

В очах ватажка промайнуло щось на кшталт поваги.

— Вам пощастило, що ви могли навчатися,— він знову вказав на своїх людей.— Жоден із цих помираючих з голоду бідаків не ходив до школи. Ну а я закінчив два класи. Навчився трохи читати і сьак-так писати.

— А чотири правила арифметики?

— Знаю тільки два: додавання і віднімання. На інші два не вистачило часу.

— Гадаю, революція все змінить, чи не так?

Мексиканець пильно оглянув Мартіна, ніби силкуючись вгадати, чи серйозно він говорить. Судячи з усього, він залишився задоволеним.

— На все свій час, друже. До кінця світу ще далеко, а індіанці нас не переріжуть.

Нарешті вони звернули на якусь вуличку й опинилися перед двоповерховою будівлею з величезною вивіскою над одвірком воріт. Усмішки супутників дали Мартіну зрозуміти, що вони дісталися пункту призначення. Він очікував, що це буде опорний пункт, міст чи щось подібне, уявляв, як його під дулом пістолета примушують закладати динамітні шашки і запалювати гноти, а він, низько схиливши голову, виконує накази, не звертаючи уваги на град куль, що обрушується на них. Така перспектива приємно

хвилювала і водночас лякала його. Але від побаченого він завмер із роззявленим ротом. Чорні літери на жовтому тлі склалися в назву «Банк Чіуауа».

Мартін Гарет ніколи не проводив вибухові роботи власноруч, хоча часто бачив, як це робиться. Зважаючи на специфіку свого фаху, він знав основні принципи роботи з вибуховими пристроями і міг визначити місце для їхньої закладки, оскільки навчався цьому в мадридській Школі гірничих інженерів, а згодом упродовж двох років роботи в Іспанії та Мексиці керував бригадами бурильників у підземних галереях і відкритих копальнях. Утім одна річ — закладати динамітні шашки під час свердління і підривати їх згідно з усталеними правилами і зовсім інша — зробити те, про що його просили. Тому він, спустившись у підвал і опинившись перед величезними броньованими дверима в кінці коридору, трохи розгубився.

— Ну що, друже, як ви на це дивитеся?

...

Далі — у повній книжці «Революція».
nashaknyga.com.ua